

Makale Bilgisi: Akıncı Öztürk, E. (2024). <i>Gilgamiş Destanı</i> 'ndan <i>Demeter'e İlahi</i> 'ye Ormanlar. DEÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:11 Sayı:2, ss.633-643.	Article Info: Akıncı Öztürk, E. (2024). Forests from the <i>Epic of Gilgamesh</i> to the <i>Hymn to Demeter</i> . DEU Journal of Humanities, Volume: 11, Issue:2, pp.633-643.
Kategori: Araştırma Makalesi	Category: Research Article
DOI: 10.69878/deuefad.1505843	DOI: 10.69878/deuefad.1505843
Gönderildiği Tarih: 27.06.2024	Date Submitted: 27.06.2024
Kabul Edildiği Tarih: 04.07.2024	Date Accepted: 04.07.2024

GILGAMIŞ DESTANI'NDAN DEMETER'E İLAHİ'YE ORMANLAR

Esengül Akıncı Öztürk*

ÖZ

Gilgamiş Destanı, toprağı işleyebilmek için çok sayıda kanal inşa ederek yerleşimlere su ulaştırmış olmasıyla da kendini gösteren, sıra dışı entelektüel ve organizasyonel becerilere sahip okuryazar bir halkın çevresel sağduyuyla ördüğü insanlığın ilk destanıdır. Sümer kent devleti Uruk'un üçte ikisi tanrı üçte biri ölümlü kralı Gilgamiş'in yaşam öyküsü üzerine kurulu olan *Destan*, bir ormanın kesilip tümüyle yok edilmesini görünür kılan ilk metindir. Öte yandan, Hellenistik Dönem'de Kallimakhos tarafından yazılmış bir şiir olan *Demeter'e İlahi*'de ise Erysikhton adındaki bir Thessalia prensi tarafından yemyeşil bir korunun kesilip talan edilmesi asıl mesele olarak sunulmuştur. Bu makalede her iki edebi eser kendi zamanlarının atmosferinde spesifik olarak değerlendirilerek, hem *Gilgamiş Destanı* hem de *Demeter'e İlahi*'nin çevresel sorunlara yönelik edebi tepkilerin söz konusu sorunların kökeni kadar eski olduğunu gösteren öğretici öğelerle dolu özgün birer uyarı metni olduğu ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: *Gilgamiş Destanı*, *Demeter'e İlahi*, Orman, Mezopotamia, Kallimakhos, Erysikhton.

FORESTS FROM THE *EPIC OF GILGAMESH* TO THE *HYMN TO DEMETER*

ABSTRACT

The *Epic of Gilgamesh* is humanity's first epic composed with environmental common sense by a literate people with extraordinary intellectual and organizational skills, as demonstrated by their construction of countless canals to cultivate the land and carry water to their settlements. Based on the life story of Gilgamesh, the two-thirds god and one-third human king of the Sumerian city-state of Uruk, it is the first text to make visible the cutting down and complete destruction of a forest. On the other hand, in the Hellenistic poem *Hymn to Demeter* by Callimachus, the cutting down and looting

* Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, akinci@pau.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6608-3927

of a lush green grove by a Thessalian prince named Erysichthon is presented as the main issue. In this paper, by specifically evaluating these literary works within the atmosphere of their respective periods, it will be shown that both the *Epic of Gilgamesh* and the *Hymn to Demeter* are authentic warning texts full of instructive elements, and that literary responses to environmental problems are as old as the origin of these problems.

Keywords: *Epic of Gilgamesh*, *Hymn to Demeter*, Forest, Mesopotamia, Callimachus, Erysichthon.

1. GİRİŞ

Destan (*epos*) ve *mythos*lardaki simgesel anlatımlar ancak bunların kadim örneklerindeki ortak değerlerin belirlenmesiyle daha doğru anlaşılabilir. Bu bağlamda, kaleme alınışları arasında yüzlerce yıllık zaman farkı olmasına rağmen *Gilgamesh Destanı* ve *Demeter'e İlahi* doğal çevrenin hoyratça tahribi ve ilahi olana saygısızlığın ender birleşimini barındırmaları nedeniyle oldukça paralel şekillenmişlerdir. Gerek *Destan* gerekse *İlahi* kapsamında doğadan kaynaklanan inançlara özgü bir şekilde aktarılanlar, doğal ve doğaüstü arasında hiçbir ayırım yapmayan kültürlerin kendi zamanlarının anlayışını yansıtmaktadır. Her iki eserde de ormanların koruyucularına karşı yapılan saygısızlığı vurgulamak suretiyle, doğal dünyaya açgözlü ve pervasızca yapılan ölçüsüz müdahalelerle bir ormanın yok edilmesinin doğuracağı tehlikeler çarpıcı bir şekilde dramatize edilmiştir.

Sayısız ağacın aynı anda kesilmesini ve koskoca bir ormanın insan eliyle tahribatını kaydeden en eski yazılı kanıt *Gilgamesh Destanı*'nın beşinci tabletinde yer almaktadır. Bu *Destan* Mesopotamia'da ortaya çıkmış olsa da evrensel değerde ve salt hayal ürünü olmaktan ziyade gerçekleri yansıtan özgün nitelikte bir metindir. Destan türünde günümüze ulaşan ilk edebi eser olan *Gilgamesh Destanı*¹, aynı zamanda Akdeniz ormanlarının sömürülmesinin de ilk yazılı belgesidir ve bölge ormanlarının tarihsel seyrini sembolize eder. Bu yaklaşımla okunduğunda *Gilgamesh Destanı*, doğanın sunduğu kaynakları elde etme hırsıyla doğal unsurların şekillendirdiği bir inanç sistemine² inananların, bu inancın temellendiği doğayı alt etme çabasını kaydeden tam manada bir çevre destanıdır. Eş deyişle bu *Destan*, doğal dünyada varlıklarını sürdürebilmek için insanların yapıp ettiklerinin benzersiz ve alışılmadık bir anlatısıdır. Diğer taraftan Hellenistik Dönem'in şiiri bilimle birleştiren şairi Kallimakhos³, Olympos Tanrıları onuruna yazdığı 1084 dizeden oluşan

¹ On iki tableten oluşan *Destan*, genel kabulle MÖ II. bin yılın ilk yarısı ile MÖ VII. yüzyılın sonları arasında kaleme alınmıştır (Sandars, 1973, ss. 8-9; Kramer, 1990, ss. 158-164; Maden, 2018, ss. ix-x).

² Sümer inancının kuram ve ayrıntıları hakkında bkz. Kramer, 1999, ss. 66-172.

³ Libya'daki Kyrene kentinde dünyaya gelen Kallimakhos (yak. MÖ 310-240) Atina'da felsefe okumuş ve daha sonra gittiği İskenderiye'de bir gramer okulu

külliyatının altıncı ilahisini (*hymnos*), toprak ve bereket Tanrıçası Demeter için kaleme almıştır. *Heksameton*⁴ veznindeki *Demeter'e İlahi*'nin 24 ile 115. dizeleri arasında Tanrıça'nın kutsal korusundaki ağaçları kesme gafletine düşen ve bunun bedelini ödemek zorunda kalan Erysikhton⁵ adlı genç bir prensin içine düştüğü dindirilemez açlığın vahim ve ibret verici öyküsü anlatılır. Hem dini hem de ahlaki olgular üzerine temellenen *Demeter'e İlahi*, doğaya hükmetme yoluyla kendini yüceltme hevesinin beyhudeliğini gösteren zamansız edebiyatın bilgeliğinin bir ürünüdür.

Gilgamiş Destanı çivi yazısıyla kil tabletler üzerine kazınmış anonim bir metindir. *Demeter'e İlahi* ise alfabetik edebi yazının sanatsal örnekleri arasındadır. Bu eserlerden biri, gizemli ve çoğu zaman değeri bilinmeyen Mezopotamia Uygarlığı'na, diğeri ise daha geç dönemdeki ve oldukça tanınan Hellenistik Kültür'e aittir. Zaman, mekân, konu ve metin biçimi gibi büyük farklılıklara rağmen *Gilgamiş Destanı* ile *Demeter'e İlahi* arasında dikkate değer ortak noktalar bulunur. Bu makalede, ilk bakışta birbirine her açıdan uzak görünen söz konusu eserler birlikte ama kendi atmosferlerinde ele alınarak, her ikisinin de doğaya yapılan bilinçli müdahalelere dikkat çekmek suretiyle bu türdeki eylemleri kınayan birer uyarı metni olduklarının gösterilmesi amaçlanmaktadır.

2. *Gilgamiş Destanı*

Gilgamiş Destanı'nın hayatı efsaneleştirilmiş *protagonistes*i Gilgamiş, Sümer kent devleti Uruk'un gerçek krallarından bir tanesidir. Uruk şehrini düşman saldırılarından koruma amacının yanı sıra, doğal dünyadan ayırt etme gayesini de içeren kent surlarının mimarıdır ve kereste temini için çıktığı seferin başarısından övgüyle söz edilen bir gerçek kraldır (Sandars, 1973, s. 23; Çığ, 2013, s. 14; Hrouda, 2016, s. 27; Maden, 2018, s. 3). Mesopotamia'nın hem yazar hem de okuyan ilk halkının koruyucu unvanıyla onurlandırdığı, üçte ikisi tanrı üçte biri insan Gilgamiş'in efsanevi bir kimlik haline gelmesiyle şekillenen *Gilgamiş Destanı*, Uruk Kenti ve onu çevreleyen surların tasviriyle başlar. Doğal dünyadan ayrılmış kent algımızın binlerce yıllık kökenini oluşturan bu duvarlara methiyeler düzülerek başlayan *Destan*'ın beşinci tabletinde, Gilgamiş ve Enkidu'nun sedir ormanının

---

açmıştır. II. Ptolemaios Philadelphos'un, İskenderiye kütüphanesindeki bütün kitapları kapsayan büyük bir katalog (*pinakes*) hazırlamakla görevlendirdiği Kallimakhos'un 800'ün üzerindeki eserinden sadece altı ilahi ve yaklaşık 61 kısa *epigram* eksiksiz günümüze ulaşmıştır (Howatson, 2013, ss. 125-126; Çelgin, 1990, s. 181).

⁴ Altı *metron*'dan meydana gelen *Heksameton* vezninde, her *metron*'da bir uzun iki kısa hece ya da iki uzun hece bulunur (Çelgin, 1990, s. 34).

⁵ Hesiodos'tan (yak. MÖ 700) başlayarak Ovidius'a (MÖ 43-MS 17) kadar birçok eski edebiyat eserine konu edilen Erysikhton *mythos*u Antik Dönem sanatında, özellikle vazolar üzerinde de tasvir edilmiştir.

koruyucusu Humbaba ile karşılaşması konu edilir. Gılgamış, başlangıçta Mesopotamia'daki bitki ve hayvanların koruyucusu bir doğa adamıyken şimdi erkek kardeşi olan Enkidu'ya, ülkede orman olmadığı için halkın kereste ihtiyacını karşılayabilmek amacıyla gittiği ormana Humbaba yüzünden giremediğini gerekçe göstererek Humbaba'yı öldürmeleri gerektiğini söyler. Ona göre, Humbaba'yı öldürmeyi başarabilirlerse hem kentin kereste sorunu çözülecek hem de kendisi şan alıp asla unutulmayacak bir kral olarak statüsünü ölümsüzleştirmiş olacaktır: "Eğer gidip o canavarı öldürürsek, ülkemize rahatlıkla kereste getirilir. Binalarımız, eşyalarımız, teknelerimiz, bol bol yapılabilir. Ayrıca böyle bir olay adıma ad, sanıma san katar. Bu kahramanlığım kolay kolay unutulmaz" (Çığ, 2013, s. 22).

Her ne kadar Humbaba'yı alt ederse unutulmaz bir kahraman olacağını söylese de, Uruk'un etrafına ördüğü duvarla bunu zaten başardığının bilincinde olan üçte ikilik tanrı, belli ki orman yolculuğunun her durumda ismini ölümsüz kılacağını muhakeme etmişti. Çünkü eğer Humbaba'yı öldürüp Uruk'a kereste ile dönerse ününe ün katacaktır, ama eğer mücadele ederken ölürse halkına kereste temin etme uğruna hayatını feda eden cengâver bir halk kahramanı olarak yine unutulmaz olacaktır. Gılgamış ile dövüşüp yenilemeyince yoldaşı olan Enkidu, türlü serüvenlerin sonunda ormana girerek Humbaba'yı öldürürler ve Gılgamış sedir ormanının kontrolünü ele geçirir. Ağaçlar büyük ölçekte kesilerek Fırat (*Euphrates*) yoluyla taşınır.⁶ *Destan*'ın bu bölümünde enine boyuna anlatılan, lafta şana şan ekleyecek bir eylem olsa da, temelde uçsuz bucaksız Protohistorik bir ormanın kesilip yok edilmesidir ve bu, yer ile göğü pay ederek evreni düzenleyen baş tanrı Enlil'in⁷ ormana koruyucu olarak görevlendirdiği Humbaba'nın öldürülüşüyle dramatize edilmiştir. Uruk'a büyük bir zaferle geldikleri yanılgısındaki iki yoldaştan Enkidu'nun tanrıların gazabı sonucu hastalanıp ölmesiyle anlamını yitiren zaferle tek başına kalan Gılgamış, ölümsüzlüğe ulaşabilme isteğiyle çıktığı yolculuktan tüm uğraşlarına rağmen bunun mümkün olmadığını anlamış mağlup ama doğal döngüyü idrak etmiş bir bilge olarak geri döner (Sandars, 1973, ss. 90-124). Sedir ağaçlarının kesilmesi *Destan*'ın dönüm noktasını oluşturur; ağaçların devrilmesiyle birlikte Gılgamış'ın yazgısı da dönmüştür.

Destan'ın başında, Uruk'u devasa surlarla çevrelemek suretiyle sözde düşmandan koruduğu halkını tarım yapmaya yönlendiren, dolayısıyla da doğaya ve ülkesine hizmet eden işler yaptığı için halkı tarafından yüceltilen

⁶ Enkidu'nun sistemli bir şekilde yaban hayatından koparılması ve sonrasında orman kesiminde Gılgamış'a yardım etmesi doğal olanın farklı şekillerde sömürülmesini temsil eder (Sandars, 1973, ss. 76-89).

⁷ Enlil, gidişata yön veren ve emirlerinin dışına çıkılmayandır (Sandars, 1973, s. 27; Kramer, 1999, s. 120).

Gılgamış, doğa tarafından kendisine bahşedilmiş özellikleri sayesinde sahip olduğu üstünlükleriyle övülür:

Tanrılar, Gılgamış'a kusursuz bir vücut verdiler. Görkemli güneş Şamaş, ona güzelliği armağan etti. Fırtına tanrısı Adad'ın, ona verdiği armağan, yüreklilikdi. Yüce tanrılar, koskoca delişmen bir boğa gibi gözleri kamaştıran, bütün öteki varlıkları aşan kusursuz bir güzellikle donattılar onu; üçte ikisini tanrı, üçte birini insan yaptılar. (Sandars, 1973, s. 65).

Cesur bir yiğit oluşu rüzgârlardan, göz kamaştıran güzelliği ise güneşten gelen Gılgamış'ın başlangıçtaki bilgece tavrı ve çevreyle olan ilişkisi bir zaman sonra ne yazık ki tamamen tersine döner. Üçte ikisi tanrı olmasına rağmen, insanlara özgü kendini beğenmişlik ve kibirle doğal çevredeki her şeye hükmetmeye, hatta bir ormanı bile yenmeye kalkışır. Ancak kahramanlık sevdasıyla çıktığı ve altı gün süren bir yol gittikten sonra vardığı ormandaki ağaçlara kıyması ve o andan itibaren eyledikleri gidiş yolu kadar kısa olmayacak bir baht dönüşünün başlangıcıydı. Gılgamış, amacına ulaşmış ve adını öyle ya da böyle binyıllara taşıyacak olan döngüyü başlatmıştı. Tanrı Enlil'in görevlendirdiği Humbaba'yı öldürmekle kalmayıp, onunla evlenmek isteyen İnanna'yı (İştâr) reddetmek suretiyle Tanrıça'yı küçümseme gafletinde bulunduğu gibi, bir de öfkeli İnanna'nın gönderdiği Gökyüzü Boğası'nı öldürmüştü. Başlangıcında, "sedir kesilen ülkeye yollanacağım. Ünlü kişilerin adlarının yazılı bulunduğu yerde adımları anıtlatacağım." hevesiyle giriştiği macera boyunca tam anlamıyla tanrılara meydan okumuştur (Sandars, 1973, ss. 38-39, 76-93; Maden, 2018, s. xxvi). Gılgamış, sonsuz bir ün, şöhret ve güç sahibi olmak böylelikle de adını sonsuza taşımak gayesiyle çevresindeki dünyayı kendi isteğine göre şekillendirmeye çalışmaktaydı. Ancak ebedi bir kahraman olmaya çabalarken, çevreyi pervasızca kendi çıkarına göre tahrip etmekte, doğayı hatta tanrıları boyunduruk altına almaya çalışmaktaydı. Ama onun da bir parçası olduğu doğayı talan ederken aynı zamanda sürekli yenilenen bir yaşamın fişkırdığı kudret kaynağından kendisini de mahrum bıraktığı gerçeğinin farkında değildi (Sharif, Mohammad ve Saeed, 2019, ss. 398-399).

Doğanın tahrip edilmesine karşı duyulan derin endişe *Gılgamış Destanı*'yla birlikte oldukça erken bir dönemde kanıtlanmıştır. Büyük bir ormanın kesilip sömürülmesinin beşinci tabletteki sembolik anlatımıyla birlikte, on birinci tablette yer verilen küresel sel gibi doğaya odaklanan öykülerle örülü olan *Destan*, doğal dünyanın bozulmaya karşı savunmasızlığına karşın vereceği olası tepkilerin anlaşılabilmesi için kaleme alınmış gibi görünmektedir (Sandars, 1973; Çığ, 2013). En başından en sonuna kadar çevresel sağduyunun yansıması niteliğindeki *Destan*'da, doğa

tahribatına türlü formlardaki simgelerle çokça yer verilmesinin tesadüf olduğunu söylemek oldukça güç. *Destan*'ın yazarlarının Gılgamış'ın devasa sur duvarlarını yaptırmasına, yoldaşı Enkidu'yla birlikte sedir ormanını yerle bir ettiği bölüme ya da tanrıların tufan planına olay örgüsünde rastlantısal bir şekilde yer verdiklerini varsaymak, edebi eserlerin “bilimsel bir rapordan daha fazlasını” sunduğu gerçeğini görmezden gelmek olur (Wall, 1994, s. 194).

Doğal çevreye karşı birçok kusur işleyen⁸ Gılgamış'ın tanrılar tarafından kurulmuş olan ve her şeyin yerli yerinde olduğu düzeni simgeleyen ormana girip koruyucu Humbaba'yı öldürmesi tanrıların sabrını tümüyle tüketmişti. Humbaba'yı Tanrı Enlil'in görevlendirmiş olduğunu görmezden geldiği gibi Gökyüzü Boğası'nı var eden Tanrı Anu'yu ve onu üzerine salan Tanrıça İnanna'yı da yok sayarak defalarca tanrılarla boy ölçüşmeye kalkışan Gılgamış'ın efsanevi hayat öyküsünde şiirsel adalet tanrıların kurduğu düzenden yani doğadan gelmiştir. İnsan eyleminin neden olduğu çevre yıkımının ve bunun sonuçlarının konu edildiği *Gılgamış Destanı*'nin ruhunda doğanın üstünlüğü esas alınmıştır. Bir zafer öyküsü gibi başlayan *Destan* uyarıcı bir manifestoya dönüşmüş, doğa kanunlarına riayet etmeyenler karşısında doğanın mutlak zaferinin bildirgesi haline gelmiştir. Nitekim bu büyük *Destan* bize, doğanın tüm unsurlarının elbirliğiyle şekillendirerek yüceltiği insanın yine doğa tarafından alaşağı edildiğini son derece başarılı bir şekilde dramatize etmektedir.

3. Kallimakhos'un *Demeter'e İlahi'si*

Demeter'e İlahi'nin açılış ve kapanış bölümleri bereketli tarımın tanrıçasını onurlandırmak amacıyla ekin ekme zamanı olan sonbaharda iyi hasat ve barış dolu bir yıl için dua edilerek kutlanan Thesmophoria Bayramı⁹ kapsamında gerçekleştirilen bir ritüel ortamını andırır.¹⁰ Demeter'e adanmış hürmetkâr bir ilahi olduğu halde, şiirin merkezinde hem doğaya hem de tanrılara saygılı olunması gerektiğini eş zamanda vurgulayan uyarıcı olduğu kadar öğretici de olan bir *mythos* yer alır. Nitekim 138 satırlık *İlahi*'nin alışılmışın dışında ve

⁸ Örneğin, doğal dünyadaki canlıların koruyucusu konumundaki Enkidu'nun, dolaylı da olsa, doğadan kopmasına neden olarak bitki ve hayvanları Enkidu'nun korumasından yoksun bırakmak, sedir ormanının koruyucusu Humbaba'yı öldürmek, Tanrıça İnanna'nın gönderdiği Gökyüzü Boğası'nı öldürmek gibi.

⁹ Bir kadın ritüeli olan Thesmophoria, Demeter onuruna kutlanan sekiz büyük bayramın en ünlüsüdür. Arınma, oruç ve kurban gibi ibadetlerin gerçekleştirildiği ve sadece kadınların katıldığı yas tutma üzerine temellenmiş olan bu şölen adını Demeter'e verilen sıfatlardan birisi olan “yasa koyan, düzeni sağlayan” anlamındaki *Thesmophoros*'tan almıştır. Bkz. Deubner, 1956, ss. 50-60.

¹⁰ Şiirde ritüelin hangi bayram kapsamında gerçekleştiğine dair bilgi olmamasının nedeni, belki de Kallimakhos'un yer belirtmekten ziyade bir anı yakalamayla ilgilenmesidir (Da Silva, 2008, s. 105; Trzaskoma, Smith ve Brunet, 2016, s. 80).

en akılda kalıcı bölümü Erysikhton'un içinde kaybolduğu bir girdaba dönüşen açlığı ve buna neden olan olayın anlatıldığı 24 ile 115 arasındaki dizelerdir.

Kallimakhos'un tüm mimetik ilahilerinde olduğu gibi *Demeter'e İlahi* de tanrıçanın tezahüründen önce festivaldeki heyecanlı ortamda kutlayıcılara hitap eden bir otoritenin ağzından aktarılmaktadır.¹¹ *İlahi*, "birçok insanı besleyen, bereket getiren Demeter" övgüsüyle başlar ve kızı Persephone'nin hazin kaçırılış öyküsü kısaca hatırlandıktan sonra, dualarla tanrıçanın tarım sanatını ölümlülere bahşetmiş olmasına şükredilir (Call. H6. 1-21). Bu seremonal girişin hemen ardından Erysikhton'un yapıp ettikleri ve sonucunda düştüğü acınası halin sunumu "insanların günah işlemekten kaçınmaları için" (Call. H6. 22) dizesiyle başlar. Böyle bir başlangıç Kallimakhos'un *ilahi* kapsamında bu *mythosu* ele alma nedeninin, Erysikhton'un işlediği türdeki günahlardan kaçınma konusunda doğrudan ve çok açık şekilde bir uyarı niyeti olduğunu göstermektedir. Demek ki, bu bir uyarı öyküsüdür.

Pelasglar, Demeter için arasından bir okun bile zor geçebileceği sıklıkta mükemmel bir kuru oluşturmuş, ona ağaçlarla dolu bereketli bir orman adamışlardı. Göğe uzanan bir ulu kavağında bulunduğu bu kuru; çam ağaçları, gösterişli karaağaçlar, armut ağaçları ve tatlı elmaların olduğu, pınarlarından kehribar gibi suların fışkırdığı güzellikteydi. Tanrıça bu muhteşem koruyu tutkuyla severdi (Call. H6. 24-30). Fakat Erysikhton'un aklına bu yüce ormanın ağaçlarından kendisine bir ziyafet salonu inşa etmek geldi. Eğer bunu gerçekleştirebilirse, yoldaşlarına en büyük ziyafetleri o verecek ve bununla övünebilecekti. Hatta verdiği zengin ziyafetler sayesinde adını dilden dile duyurabilecekti. Böylece Erysikhton, aklına düşen kötülerin kötüsü, kendisini ve ailesini felakete sürükleyecek olan bu fikirle işe koyulur. Koca bir kenti yerinden oynatabilecek güçte yirmi adamıyla beraber, çifte baltalarla silahlanarak Demeter'in kutsal korusuna varırlar (Call. H6. 30-36). Devasa kavak ağacını kesmeye koyulurlar, bu ağaç doğanın dışı güçleri Nympe'lerin (orman perileri) öğle vakti gölgesinde eğlendikleri, dinlendikleri gökyüzüne kadar uzanan ulu bir ağaçtır. Demeter kutsal ağacının acı çektiğini hissedip hışımla bunu yapan inançsız ölümlünün kim olduğunu sorar: "Benim güzel ağacımı kesen kim?" (Call. H6. 36-41).

Öfkeli tanrıça derhal, kent rahibesi olarak görevlendirmiş olduğu Nikippe formunda Erysikhton'un karşısına çıkar. Tüm insanlar için kibar ve öğretici ana kimliğinden ödün vermeden "*çocuğum*" diye hitap ederek, koruyu bu şekilde pervasızca talan etmeye devam ederse Demeter'in öfkesine maruz kalacağı konusunda onu ikaz eder: "Tanrılara adanmış ağaçları kesen çocuğum, dur çocuğum, anne babasının birçok duasını alan çocuğum dur ve hizmetkârlarını geri gönder, yoksa kutsal korusunu ıssız bıraktığın Demeter Ana öfkelenir" (Call. H6. 45-49). Demeter kızının yasını tutan, *khthonien* bir

¹¹ Kallimakhos'un eserleri hakkındaki detaylı bir sunum için bkz. Bulloch, 1984, ss. 209-230.

tanrıça olarak ne söyleyeceğini çok iyi bilmekteydi. Ancak kendini beğenmiş Erysikhton tanrıçanın şefkatli tavrına tümüyle zıtlık içindeki bir şiddetle, ağaçların sonsuza dek lezzetli ziyafetlerle şenlenecek bir salonun çatısı olacağı karşılığını verip baltasıyla onu tehdit etmekten de geri kalmaz (Call. H6. 50-55). Demeter bu kibirli inançsızlık eylemi karşısında tanrısal benliğine bürünüp hışımla göklere yükselirken, evrenin dengesinin koruyucusu tanrısal öfkenin vücut bulmuş hali Nemesis'in de el vermesiyle Erysikhton'a karşı koyulamaz doyumsuz bir açlık aşılır. Artık Erysichthon'un ziyafetleri çok sık ve "çok yoğun" geçecektir (Call. H6. 56-66).

O günden sonra Tanrıça ona, yirmi garson ve on iki içki taşıyıcısının yatıştırılamayacağı kadar doyumsuz olan bir açlık yaşattı. Öyle ki ne kadar yerse yesin o kadar zayıflıyordu, bir deri bir kemik kalana kadar zayıfladı. Dehşete düşen çaresiz anne ve baba komşulardan gelen yemek davetlerini, utandıkları için reddetmek zorunda kalıyorlardı. O kadar çok yedi ama bir türlü doymak bilmedi. Dionysos, obur gencin sonsuz açlığına sonsuz susuzluğu da ekledi ve hatta babasının merhamet etmesi için Poseidon'a yakarı da cevapsız kaldı. Erysikhton ailesinin tüm servetini tükettikten sonra, "ziyafetten arta kalan kabuklar ve artıklar için, kavşakta oturup" dilenir hale geldi (Call. H6. 67-115). O ana kadar ailenin kendi içinde yaşadığı kişisel utanç artık kamuya açık hale gelmiş, Erysikhton'un nihai sefaleti tüm evi yerle bir etmişti. Bu noktada *mythosu* çerçeveyeleyen törene dönülür ve açgözlü Erysikhton'un maceraları, *İlahi*'nin en başında terennüm edilen "birçok insanı besleyen, bereket getiren Demeter" övgüsü tekrar edilmek suretiyle, felaketin nedeninin Demeter'e saygısızlık olduğu vurgulanarak sonlandırılır (McKay, 1962, s. 5; Da Silva, 2008, s. 105; Trzaskoma vd. 2016, ss. 80-83).

Demek ki *Demeter'e İlahi* bağlamında, Erysichthon'un yol kavşağında artıklar için dilendiği yemek şöleni, hafife alarak görmezden geldiği hatta diklendiği, doğadaki düzen ve adaleti sağlayan Tanrıça'nın onuruna verilen bir ziyafettir. İlk bakışta Erysikhton'un yapmak istediği bir yemek salonudur fakat temelde o, tıpkı Gılgamış gibi, kendini yüceltmek için bir gösteriş mekânı, adını sonsuza taşıyacak eylemler gerçekleştirmeyi planladığı bir bina tasavvuru içindedir. Ancak bu amaçla yola çıkarak açgözlülükle talan ettiği orman ne Erysikhton'a ne de bir başka insana ait değildi. İnsanlar tarafından dikilmiş ancak henüz insanlar tarafından bozulmamış olan bu kuru Demeter'e adanmıştı ve onun koruması altındaydı. Günahkâr Erysikhton, Tanrıça'nın doğayı tahrip etmekten alıkoyma niyetiyle yaptığı ılımlı uyarıları hiç dikkate almadığı gibi, bir de böbürlenerek tanrılara karşı en büyük saygısızlık olan kibir (üβpıç) günahını işlemişti. Bu inançsızlık eylemi, tarımı bereketli kılarak "*birçok insanı besleyen*" Demeter tarafından, işlenen suça son derece uygun şekilde açlıkla cezalandırılmıştır. Öyleyse, Erysikhton *mythosu*, ilahi olana tepki verme şeklinde ortaya çıkan insani hırsın boşunahğının ifşası niteliğindedir (Bulloch, 1977, s. 112; Da Silva 2008, s. 106).

4. SONUÇ

Dört bin yılı aşan bir geçmişten gelen destan türündeki ilk edebi metin *Gilgamiş Destanı*, bir toplumun varlığını sürdürebilmek için arazilerini ormansızlaştırmak zorunda olmadığını inançlarıyla temellendirerek anlatan büyüleyici bir metindir. *Destan* çevresel olguları semboller yoluyla ifade ederken hem doğal çevre tahribatını dramatize eder hem de bu tahribatın dönüşü olmayan sonuçları ve doğaya uyum konusunda rehberlik sunar. Bu çerçevede, Tanrı Enlil'in görevlendirdiği ormanın koruyucusu Humbaba, ağaçları kesme niyetinde olanlarda sık ağaçlardan oluşan heybetli bir ormanın uyandırdığı korkuyu yansıtan oldukça güçlü bir semboldür. Tanrıların bile isteye mükemmel bir bedene kavuşturdıkları Gilgamiş'in doğadan koparılan Enkidu'dan yardım alarak Humbaba'yı öldürmesi, yani sedir ormanının kesilerek talan edilmesi, *Destan*'da kahramanca bir girişim olarak değil, ölçsüz ve günahkâr bir eylem olarak sunulmuştur. Demek ki kahramanlık öykülerinin en eskisi olan *Gilgamiş Destanı*, doğal olanın insan kaynaklı bozulmaya karşı savunmasızlığını ve insanoğlunun doğayla ilişkisinin farklılaşmasını konu edinen doğal dengeyle ilgili literatürün de en eskisidir.

İskenderiye edebiyatının üretken şairi Kallimakhos tanrılara yönelik yazdığı ilahilerin altıncısı olan *Demeter'e İlahi*'nin odağına, Thessalia prensi Erysikhton hakkındaki mitolojik bir anlatıyı yerleştirmiştir. Tanrıça onuruna düzenlenen şenliğe adanmış olan bu imgesel eserde, doğal unsurları özellikle ön planda tutan anlatım, *İlahi*'nin toprakla ilişkili bir tanrıçaya ithaf edilmiş olmasıyla basitçe açıklanabilir ancak bu, şairin "*insan günahattan kaçısın diye*" uyarısıyla başlayan ve eserin ana temasını oluşturan efsaneye yer verme niyetini görmezden gelmek olur. Çünkü, Demeter'in kutsal korusuna umarsızca dalarak ağaçları kesen kendini beğenmiş Erysikhton'un maceraları *İlahi*'ye özenle dâhil edilmiş ve çektiği şiddetli cezanın detaylandırılması yoluyla doğal olana saygı ile tanrılara karşı saygının eşdeğer olduğu düşüncesi öne çıkarılmıştır. *İlahi*'nin çerçevesinde şenlik, merkezi anlatıda ise Demeter'in korusu ve ağaçlara verilen zarar yer almakta, ortam tasvir edilirken ağaçların güzelliğine ve ormanın bozulmamış saflığına özellikle dikkat çekilerek günahın büyüklüğü vurgulanmaktadır. "*Birçok kişiyi besleyen*" Tanrıça'nın ağaçları kesmekten vazgeçmesi için şefkat dolu uyarılarına kulak asmayan Erysikhton'un, *Gilgamiş*'ta da gördüğümüz kendini yüceltme ve adını ölümsüzleştirme hevesi kendi krallığının sokaklarında yemek artıkları için dilenmesiyle sonuçlanmıştır. Doğal çevreye yönelik hatalı tutumları ve doğanın beklenmedik misillemesini simgesel anlatımlarla sunan *Gilgamiş Destanı* ve *Demeter'e İlahi*'de çevresel adaletin bizzat doğanın kendisi tarafından sağlanmış olması göstermektedir ki, her iki eser de doğanın bilinçli tahribini açıkça kınayan zamandan bağımsız, ruhu doğaya odaklanmış birer uyarı metnidir.

ÇIKAR ÇATIŞMASI BEYANI

Yazarların herhangi bir çikalı dayalı ilişkisi bulunmamaktadır.

ETİK ONAY/KATILIMCI ONAMI

Makale kapsamında katılımcı kullanılmadığı için ilgili onaya yer verilmemiştir.

MADDİ DESTEK

Çalışma için herhangi bir maddi destek alınmamıştır.

YAZAR KATKILARI

Bu araştırma ve araştırma ile ilgili tüm aşamalar tek yazar tarafından yürütülmüştür.

KAYNAKÇA

- Bulloch, A. W. (1977). Callimachus' Erysichthon, Homer and Apollonius Rhodius. *The American Journal of Philology*, 98(2), 97-123.
- Bulloch, A. W. (1984). The Future of a Hellenistic Illusion: Some observations on Callimachus and religion. *Museum Helveticum*, 41(4), 209-230.
- Callimachus, *Hymns and Epigrams. Lycophron and Aratus*. (A. W. Mair & G. R. Mair, Çev.). Cambridge, MA: Harvard University Press, 1921. (Loeb Classical Library)
- Çelgin, G. (1990). *Eski Yunan Edebiyatı*. Remzi Kitabevi.
- Çığ, M. İ. (2013). *Gilgameş Tarihte İlk Kral Kahraman*. Kaynak.
- Da Silva, J. (2008). Ecocriticism and Myth: The Case of Erysichthon. *Interdisciplinary Studies in Literature and Environment*, 15(2), 103-116.
- Deubner, L. (1956). *Attische Feste*. De Gruyter.
- Howatson, M. C. (Ed.) (2013). *The Oxford Companion to Classical Literature*. Oxford University Press.
- Hrouda, B. (2016). *Mezopotamya: Dicle ve Fırat Arasındaki Kadim Uygarlıklar*. (Z. A. Yılmaz, Çev.). Alfa Kitap.
- Kramer, S. N. (1990). *Tarih Sümer'de Başlar*. (M. İ. Çığ, Çev.). Türk Tarih Kurumu.
- Kramer, S. N. (1999). *Sümer Mitolojisi*. (H. Koyukan, Çev.). Kabalıcı Yayınevi.
- Maden, S. (Çev.). (2018). *Gilgameş Destanı*. İş Bankası Kültür Yayınları.
- McKay, K. J. (1962). *Erysichthon: A Callimachaen Comedy*. Brill.
- Sanders, N. K. (1973). *Gilgameş Destanı*. (S. Kutlu&T. Duralı, Çev.). Hürriyet Yayınları.

Sharif, A. H., Mohammad, B. A & Saeed, I. M. (2019). Nature's Retaliation in the Sumerian Epic Gilgamesh: An Ecocritical Study, *Journal of Garmian University*, 6(2), 396-403.

Trzaskoma, S. M., Smith, R. S. & Brunet, S. (Ed.&Çev.). (2016). *Anthology of Classical Myth: Primary Sources in Translation*. Hackett Publishing Company.

Wall, D. (1994). *Green History: A Reader in Environmental Literature, Philosophy and Politics*. Routledge.